

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2002, C.7, S.1 s.241-264.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Muzaffer DEMİRBAŞ*
Musa TÜRKOĞLU**

ÖZET

Bu çalışmada, özelleştirme kavramının tanımı verilmeye çalışılmış, daha sonra özelleştirmenin belli başlı amaç ve gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca özelleştirme yöntemleri hakkında bilgi verildikten sonra Türkiye'de özelleştirmeye yönelik yapılan yasal düzenlemeler; ilk yasal düzenlemenin yapıldığı 1984 yılından günümüze kadar incelenmiştir. Türkiye'de özelleştirmeye yönelik çalışmalar ve özelleştirme uygulamalarının açıklandığı kısımda ise; Morgan Guaranty Trust Company of New York Firmasının hazırlanan özelleştirme Master Plan'ındaki "öncelik"ler üzerinde durulmuş ve ilk özelleştirme uygulamasının yapıldığı 1985 yılından bu çalışmanın yayına hazırlandığı Mart 2002 tarihine kadar yapılan özelleştirmeler hakkında genel bir bilgi verilerek, hazırlanan Master Plan'a ne kadar bağlı kalındığının yorumu okuyucuya bırakılmıştır.

Özelleştirme, özelleştirmenin amaç ve gerekçeleri, özelleştirme yöntemleri, özelleştirme çalışmaları, özelleştirme uygulamaları.

1.GİRİŞ

İlk insandan günümüze kadar geçen zaman diliminde insanlık alemi belirli ekonomik sistemler çerçevesi içinde yaşamıştır. Zaman içerisinde çeşitlenerek artan ihtiyaçlar, sosyal ve teknolojik gelişmeler ekonomik alanda çok sayıda sistemin oluşmasına neden olmuştur. Bilinen bütün ekonomik sistemlerin temel taşları ve uygulama biçimleri, kurum ve kuralları birbirinden farklı olsa da ortak amaçları; insanın ve dolayısıyla toplumun refahını artırmak, etkin ve istikrarlı bir ekonomik ortamı tesis ederek toplumun refahındaki artışın sürekliliğini sağlamaktır. Bu anlamda bütün kurum ve kuralları ile tesis edilmiş olan serbest piyasa ekonomisinin, kıt kaynakların rasyonel kullanımını sağlayarak ekonomik etkinliği artırdığı günümüz dünyasında genel kabul gören bir düşüncedir. Serbest piyasa

* Muğla Üniversitesi Milas M.Y.O. Öğretim Elemanı.

** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Elemanı

ekonomisinin olmazsa olmazı hatta kendisi olan rekabet kurumunun işlerlik kazanması için devletin mal ve hizmet üretme şeklindeki iktisadi faaliyetlerine son verilmesi gerekmektedir. Bu açıdan özelleştirme rekabetçi, tüm kurum ve kuralları ile tesis edilmiş bir serbest piyasa ekonomisi için vazgeçilmez bir araçtır.

Özelleştirme yalnızca KİT'lerin özel sektöre devredilmesi/satılması demek değildir. Kamu hizmetlerinin fiyatlandırılmasından, kurumsal serbestleşmeye (deregulation) kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsayan özelleştirme kavramı, ülkemizde genellikle dar anlamı ile algılanmaktadır. Yani KİT'lerin özel kesime satılması olarak kamuoyunun gündeminde yer almaktadır. Bundan dolayı da bu çalışmada KİT'lerin özelleştirilmesi üzerinde durulmaya çalışılmış ve çalışmanın çerçevesi bununla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, eğitimde özel okulların açılmasına izin verilmesi, belediyelerin temizlik işlerinin özel kuruluşlara ihale edilmesi, karayolu yapım ve bakımının özel şirketlere ihale edilmesi ve tütün, çay tekellerinin kaldırılması, radyo ve televizyon yayınlarında devlet tekelinin kaldırılması gibi geniş anlamda özelleştirme uygulamaları da ülkemizde görülmektedir.

2. ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI

KİT'lerin mülkiyetinin ve/veya yönetiminin özel kesim şartlarına uydurulması için yapılacak eylemleri akla getiren özelleştirme kavramı, bir çok bilim dalının ilgi alanına girmesi nedeniyle yapılan tanımlamalarında bakış açısından kaynaklanan farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin iktisat bilimi açısından özelleştirme, devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Bu bağlamda, devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren KİT'lerin mülkiyetinin özel kesime devredilmesidir. Hukuk bilimi açısından özelleştirme, KİT'lerin yönetiminin özel kesime devredilmesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere iktisat bilimi açısından özelleştirme kavramı ile “mülkiyetin özelleştirilmesi” esas alınırken ya da vurgulanırken, hukuk bilimi açısından “yönetim ve sorumluluğun özel kesime devri (özelleştirilmesi)” esas alınmakta ya da vurgulanmaktadır. Geniş anlamda, devleti hiçbir faaliyete katılmayacak şekilde aradan çıkararak, söz konusu kamu varlık ve değerlerinin özel alıcılara satışı anlamına gelen özelleştirme¹, dar anlamda, KİT'lerin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini ifade etmektedir. Bu meyânda Türk Kamuoyunda özelleştirme denilince KİT'lerin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devredilmesi, kısaca KİT'lerin özel şahıs ve şirketlere satılması anlaşılmaktadır.

Dar anlamda özelleştirme konusunda bilim adamları arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı bilim adamları dar anlamda özelleştirme için

¹ Stuart M. BUTLER, “Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi”, Çev.: Coşkun Can AKTAN, *Maliye Yazıları*, Sayı:23, Mart-Nisan 1990, s.97.

mutlak olarak bir mülkiyet devrinin söz konusu olmasının ve bu devir işleminin kamu iktisadi teşebbüsü sermayesinin en az %51'i kadar olması gerektiğini belirtmektedirler. Bazı bilim adamları ise devredilecek sermaye payının pek önemli olmadığı, %10 veya %20 gibi bir pay devrinin de özelleştirme olarak kabul edilebileceği görüşündedirler. Dar anlamda özelleştirmede %51'in kıstas alınması doğrudur. Çünkü bu durumda mülkiyetin %50'sinden fazlası özel kesime ait olacağından yönetim de özelleştirilmiş olacaktır².

3. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇ VE GEREKÇELERİ

Özelleştirmenin her ülkede ve her dönemde ileri sürülebilecek ve geçerli olabilecek amaç ve gerekçeleri olmamakla birlikte, genel kabul görmüş amaç ve gerekçeleri vardır. Bu bağlamda özelleştirmenin ekonomik gerekçeleri: Serbest piyasa mekanizması içinde özel işletmelerin, devlet işletmelerinden daha etkin ve dolayısıyla üretken çalıştığı varsayımına dayanmaktadır. Ekonomide serbest rekabet kuralları tesis edilir ve ekonomi rekabet piyasası kurallarına göre yönetilirse, hem tek tek işletmeler düzeyinde hem de tüm ekonomide etkinlik sağlanır ve sonuçta toplumun refahı maksimize edilir. Pareto Optimumu olarak bilinen bu durumun gerçekleşmesi için, devletin ekonomiye müdahalesi asgari düzeye indirilmeli ve piyasada mübadele konusu olan bütün mal ve hizmetler özel sektör tarafından üretilmelidir. Ayrıca piyasa ekonomisi vasıtasıyla kaynakların dağılımında optimalizasyon ve etkinliğin sağlanması sonucunda sermaye birikimi ve kalkınma sorunları kendiliğinden çözüme ulaşır.

Bu varsayımlardan hareketle özelleştirmenin amaç ve gerekçelerini aşağıdaki gibi inceleyebiliriz:

Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek: Özelleştirme ile serbest piyasa ekonomisinin en önemli unsuru olan rekabet kurumunun işlerlik kazanacağı, kaynak kullanımında ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanacağı ve sonuç olarak ekonomik verimliliğin artacağı kabul edilmekte ve buna bağlı olarak, özelleştirme politikasının temel amacı serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek ona işlerlik kazandırmaktır.³

KİT'ler, "tekel" statülerinden dolayı piyasanın kontrolünü ellerinde bulundurmaktadırlar ve ayrıca arkasındaki devlet desteğinden dolayı iflas tehlikesi ile karşı karşıya bulunmamaktadırlar. Bu yüzden kalite ve fiyat konusunda piyasa taleplerine duyarlı değildirler ve piyasa paylarını kaybetmemek için kaliteyi yükseltmek, maliyetleri dolayısıyla fiyatı düşürmek gibi tedbirleri alma ihtiyacını duymamaktadırlar. Buna paralel

² Coşkun Can AKTAN, *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul-1992, s.9.

³ Coşkun Can AKTAN, a.g.e., s.24.

olarak yeni ve modern teknolojileri de takip etmemektedirler. Bunun sonucu ise, düşük verimlilik olarak kendini göstermektedir. Öte yandan, “ekonomi modelimiz içinde, özel sektörle ilgili bir karar ve tercih söz konusu olduğu zaman piyasa ekonomisinin bütün şartları ile çalıştığı farz olunur. Kamu kesiminde karar almak söz konusu olduğu zaman ise, yakın tarihe kadar, hatta bugün bile, bu kararın fiyat mekanizmasının esas olduğu kabul edilen bir ekonomide bulunduğu unutulmaktadır. Bu ikili davranış (bu ambivalence) Türk ekonomisinin en önemli sorunudur”⁴. Özelleştirme ile KİT’lerin “tekel” statüleri ve devlet desteği ortadan kalkacak ayrıca ekonomi modelimizde karar alma mekanizmasındaki ikili davranış da önlenmek suretiyle serbest piyasa ekonomisi güçlendirilecektir.

Ekonomide Verimliliği Yükseltmek: KİT’lerin verimliliği artıracak teknolojik gelişmeleri yeterince izleyememesi, politik çıkar amacı ile takip edilen istihdam politikası sonucu emek maliyetinin yükselmesi ve benzeri sebeplerden dolayı kamu sektöründe ortalama verimlilik genellikle özel sektörden düşük olarak gerçekleşmektedir. KİT’lerin düşük verimlilikle çalışmaları ekonomiyi bir bütün olarak olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı verimlilik düzeyini yükseltecek diğer tedbirler ile beraber kamu sektörünün ekonomideki payının daraltılması da ekonomide verimliliği artırıcı etki meydana getirecektir. Bu bağlamda özelleştirme uygulamaları ekonomide verimliliği yükseltme amacına da hizmet edecektir. Bunlarla birlikte belirtmek gerekir ki, kamu sektörünün elinde bulunan işletmelerden üretken çalışanlar olduğu gibi özel sektör işletmeleri içinde verimsiz olarak çalışanlar da mevcuttur. O halde verimlilik açısından işletmelerin kamu ya da özel sektöre ait olmasından ziyade rekabet ortamında çalışıp çalışmadıkları belirleyici olacaktır.⁵

Sermaye Piyasasını Geliştirmek: Sermaye piyasası, belirli bazı özelliklere sahip hak taşıyıcı belgeler ile ödünç verilebilir orta ve uzun vadeli fonların arz ve talebinin karşılaştığı organize piyasalardır. Dar anlamda sermaye piyasası, hisse senetleri ve tahvillerin alınıp satıldığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır. KİT’lerin hisse senetlerinin satışı ile özelleştirilmesi, yeni ve çok sayıda yatırımcının ortaya çıkmasına, sermaye piyasasının gelişmesine ve derinleşmesine yol açacaktır. Sermaye piyasası gibi bir araç aracılığı ile de, bir ekonomide fon fazlası olan kesimlerin tasarrufları fon eksikliği olan kesimlere etkin bir biçimde kanalize edilerek ekonomide fonların atıl kalması ya da verimsiz kullanılmasının önüne geçilecektir⁶. Özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde sermaye piyasasının ihtiyaç duyduğu menkul kıymetlerin yetersiz olması sorunu, özelleştirme uygulamasıyla KİT hisse senetlerinin ihracı ile giderilebilecek ya da

⁴ Ahmet KILIÇBAY, *Türkiye’de Piyasa Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3303, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No:509, İstanbul-1985, s.285. İstanbul-1985, s.285.

⁵ Ömer EROĞLU, “Türkiye’nin Özelleştirme Engellerini Aşabilme Kapasitesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, Haziran 2001, s. 28.

⁶ Halil SARIASLAN – Cengiz EROL, *Türkiye’de KİT’lerin Özelleştirilmesi Sorunu ve Sistematik Bir Yaklaşım Önerisi*, TOBB Yayın No: Genel: 266 Böm:18, Ankara – 1993, s.7.

azaltılabilecektir. Ayrıca tasarrufların yatırımlara dönüşmesi kolaylaştırılırken, ekonomide tasarrufların atıl kalması önlenerek ve ekonomi canlanacaktır.

Sermaye Mülkiyetini Tabana Yayımak: Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde gelir ve servet dağılımında dengesizlikler bulunmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde bu dengesizliklerin çok daha büyük ve önemli boyutlara ulaştığı da bilinmektedir. 1990'lı yıllarda ülkemizde gelirin yüzde 4,90'nını hanehalklarının yüzde 20'si alırken, gelirin yüzde 54,90'nını hanehalklarının diğer yüzde 20'si almaktadır.⁷ Aradaki elli puanlık fark gelir dağılımındaki adaletsizliğin boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin uluslararası boyutlarını ise kısaca şu şekilde belirtmek mümkündür: "1965 yılında, G7 ülkelerinin kişi başına geliri, dünyanın en yoksul yedi ülkesinin 20 katı iken, 1995'te 39 katına yükselmiştir. Afrika'da kişi başına gelir sanayileşmiş ülkelerin yüzde 7'si kadardır. Latin Amerika'da kişi başına gelir, 1970'lerin sonlarında, gelişmiş ülkelerdeki gelir düzeyinin 1/3'ünün biraz üzerindeyken, günümüzde 1/4 'üne düşmüş bulunmaktadır."⁸

Gelir dağılımının düzeltilmesi ve sermaye mülkiyetinin geniş kitlelere yayılması özelleştirmenin doğrudan sonucu olmayıp, hükümetlere bu amacı gerçekleştirmek için fırsat vermektedir. Özelleştirme ile çalışanlara, yöneticilere ve küçük tasarruf sahiplerine belli avantajlarla KİT'lerin hisse senetlerinin satılması bu kesimlere gelir transferi anlamına gelmektedir. Böylece özelleştirmeye sosyal bir mahiyet yüklenilerek, gelir dağılımının dengesiz olduğu ülkelerde gelir dağılımı iyileştirilecek ve sermayenin tabana yayılması sağlanmış olacaktır. Sermaye mülkiyetinin tabana yayılması amacının gerçekleştirilmesine British Telecom'un özelleştirilmesi örnek olarak verilebilir. Bu kurumun özelleştirilmesi ile "İngiltere'de 1,7 milyon kişinin pay senedi sahibi olması sağlanmıştır"⁹

Yabancı Sermaye Girişini Sağlamak: Özelleştirmenin amaçlarından birisi de ülkeye yabancı sermaye girişini sağlamaktır. Bilindiği üzere yabancı sermaye yatırımları dolaylı ve dolaysız yatırımlar olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. KİT'lerin özelleştirilmesi ile piyasa mekanizmasının etkin hale gelmesi ve sermaye piyasasının gelişmesi sonucunda yabancı sermayenin ülkeye girişi açısından daha uygun şartlar tesis edilmiş olacaktır. Bu şartlar altında özelleştirme yöntemine bağlı olarak yabancı sermaye ya dolaylı (hisse senedi satın alma) ya da dolaysız (blok satın alma) yatırımlar yaparak ülkeye girecektir. Ayrıca, piyasa mekanizmasının etkinleştirilmesi neticesinde de yabancı sermaye yeni

⁷ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), 1997 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*, s.174.

⁸ M. Tüba ONGUN, "Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomik Performansları Üzerine" *Beşinci Ulusal İktisat Sempozyumu*, 21-22 Kasım 1997, *Anadolu'da Hızla Sanayileşen Kentler:Denizli Örneği*, içinde, Edi.:Celal KÜÇÜKER, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını Ankara-1998, s.35.

⁹ Selahattin ÖZMEN, *Türkiye'de ve Dünyada KİT'lerin Özelleştirilmesi*, Met / er Matbaası, İstanbul – 1987, s.22.

dolaysız yatırımlar gerçekleştirecektir. Buna bağlı olarak, yeni ve modern teknolojilerin transferi de hızlanacaktır.

KİT’lerdeki Gizli İşsizliği Önlemek: KİT’lerin üretim maliyetleri ve harcamalarında en büyük paylardan birisi personel giderleri kalemidir. KİT’lerdeki istihdam hakkında bilimsel yöntemlerle hazırlanmış norm kadro çalışmaları olmamakla birlikte bu kuruluşlarda gizli işsizliğin olduğu genellikle kabul edilmektedir. KİT’lerdeki gizli işsizliğin en önemli nedeni ise “politik yandaşlık” hissi ile hareket edilmesi ve popülist istihdam politikalarıdır. Bu bağlamda da, KİT yöneticileri ve siyasilerin eş ve dostlarını, parti mensuplarını KİT’lerde istihdam ettikleri gözlemlenmektedir. İskenderun Demir-Çelik Fabrika’larının fizibilite raporunda tam kapasite ile çalışıldığında 5600 işgörenin istihdam edilmesi amaçlanmış ancak 1975’lerde işgören sayısı 25000’i bulmuştur.¹⁰ Bu örnek KİT’lerdeki aşırı istihdamın ve gizli işsizliğin boyutları hakkında bir fikir vermektedir. Bu durum ise özelleştirmeyi haklı kılan gerekçelerden birini teşkil ederken aynı zamanda özelleştirme uygulamasının amaçlarından birisini de ortaya koymaktadır.

Tasarrufları Verimli Alanlara Kanalize Etmek: Tasarrufların gayrimenkul, altın vb. verimsiz alanlara kanalize olması kaynak sıkıntısı yaşayan ülkemiz için önemli sorunlardan birini teşkil etmektedir. Özelleştirme ile KİT hisse senetlerinin satışı vasıtasıyla, ekonomide fon fazlası olan kesimlerin tasarrufları fon eksikliği olan kesimlere aktarılacak ve bu suretle de ekonomide fonların atıl kalmasının ya da verimsiz alanlara kanalize olmasının önüne geçilecektir.

Devlete Gelir Sağlamak: Devletin çok büyük mali krizlere düştüğü dönemlerde, gelir elde etmek amacıyla özelleştirmeye başvurulabilir. Ancak özelleştirmeyi diğer gelir kaynakları gibi bir finansman aracı olarak görmek yanlıştır. Çünkü salt gelir sağlamak amacıyla yapılan özelleştirmenin orta ve uzun dönemdeki sakıncaları kısa dönemdeki yararlarından daha büyük olabilir.

Yukarıdaki satırlarda özelleştirmenin amaç ve gerekçelerini kısaca açıklamaya çalıştık. Türkiye’de 1980’li yılların ortalarında uygulanmaya başlanan özelleştirme programının temel felsefesi; a) Ekonomideki devlet payının azaltılması b) Liberal ekonomik politikalar çerçevesinde kurulmuş olan pazar mekanizmalarının yerleştirilmesinin hızlandırılması c) Devletin; asli görevi olan sağlık, eğitim ve milli güvenlik ile büyük altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelmesini ve özel sektörün faaliyetleri için sağlam ve güvenli bir iş ortamı yaratılabilmesine yönelik yasal ve yapısal çerçevenin hazırlanması olarak belirlenirken, özelleştirmenin ana hedefleri de şu şekilde belirtilmiştir: a) Ekonomide rekabetin artması b) Kamu İktisadi Teşebbüs’lerinin bütçe üzerindeki mali yüklerinin azaltılması c) Sermayenin

¹⁰ Ali CEYLAN – Melek VERGİLİEL, **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:17, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa – 1989, s.53.

tabana yayılması ve bu suretle daha etkin ve gelişmiş bir sermaye piyasasının oluşturulması d) kaynakların daha etkin kullanımının sağlanmasıdır.¹¹ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 3 Ekim 1990 tarihli 953 sayılı Kararı ile özelleştirmeden beklentileri şöyledir¹²:

- Verimliliği artırmak,
- Fiyatları düşürmek,
- Kıt kaynakları toplumda etkin biçimde bölüştürmek,
- Açık veren kamusal faaliyetler konusunda devlet bütçesini küçültmek,
- Gelir sağlamak,
- Kamuda çalışan sayısını azaltmak,
- Aşırı tekelci konumdaki kamu kesimi sendikalarının gücünü azaltmak.

4. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Özelleştirmede hangi yöntemin uygulanacağı, genellikle özelleştirilecek kuruluşun yapısına, ilgili yasal hükümlere ve özelleştirmede hangi amaca öncelik verildiğine bağlıdır. Aşağıda başlıca özelleştirme yöntemleri kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Hisse Senetlerinin Satışı Yöntemi: Kamu mülkiyetindeki anonim şirketin bütün veya bir kısım hisse senedinin özel kişi veya kuruluşlara satışı olarak tanımlayabileceğimiz bu yöntemin uygulanabilmesi için, ilk önce özelleştirilecek KİT'lerin sermayesi hisse senetlerine bölünmüş ve ticaret hukukuna tabi sermaye şirketleri şekline dönüştürülmeleri gerekir (bu sermaye şirketlerinin anonim şirket olması tercih edilmektedir). Daha sonra hisse senetleri satışa çıkarılacak KİT'in aktiflerinin değerlendirilmesi, öz kaynaklarının hesaplanması, hisse senetlerinin fiyatının ve miktarının belirlenmesi gerekir. Bu işlemler tamamlanandan sonra satış yöntemi belirlenerek satış ilanı yapılır ve böylece özelleştirme faaliyeti fiilen başlamış olur.

Hisse senetlerinin satışı uygulamada birkaç yöntemle gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemlerden birisi, birinci el piyasasında hisse senetlerinin satışlarıdır. Bu satış biçiminde özelleştirilecek KİT'in hisse senetleri doğrudan doğruya alıcılara arz edilmektedir. Sermaye piyasasından

¹¹ T.C. Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, **Türkiye'de Özelleştirme 1992**, s.21-22.

¹² Turgut TAN, "KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Sorunları" **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 25, Sayı: 1, Mart 1992, s.29.

geçmeyen bu satış yöntemi, özelleştirme amaçlarından birisi olan sermaye piyasasını geliştirmek amacına uygun düşmediğinden tercih edilmeyebilir.

Hisse senetleri satışı yönteminin diğer bir uygulama şekli de ikinci el piyasasında yani menkul değerler borsasında hisse senetlerinin satışudur. Bu yöntemde özelleştirmeyi fiilen yürüten idare, hisse senetlerini bir aracı kuruluş eliyle pazarlayacaktır. İkinci el piyasasında yani menkul değerler borsalarında hisse senedi satışı, “sabit fiyat” üzerinden ya da “taban fiyatlı artırma” yöntemiyle yapılır. Birinci yöntemle yani hisse senetlerinin “sabit fiyat” üzerinden satışında, hisse senetlerinin üzerinde yazılı (nominal) değerleri esas alınır ve satış bu fiyata göre yapılır. İkinci yöntem yani “taban fiyatlı artırma” yönteminde ise, hisse senetleri için belli bir taban fiyat belirlenir ve bu fiyat üzerinden artırma yoluyla satışa çıkarılır. Bu yöntemde hisse senetleri genellikle aracı kuruluşların katıldığı arttırmalarla toptan satılır ve hisse senetleri bu kuruluşlar tarafından piyasaya sürülür. Bu durumda hisse senetlerini alan aracı kurumlar bir fiyat garantisi vermektedirler. Hisse senetlerinin aracı kurumun artırdığı fiyat üzerinden satılmaması özelleştirmeden sorumlu olan idareyi etkilemez. Çünkü aracı kurum taban fiyatı ödemek zorundadır ve satılmayan hisse senetleri aracı kurumun elinde kalır. Bazen hisse senetleri için kademeli fiyatlar da tespit edilebilir. Bu uygulamada; hisse senetleri için önceden yine bir taban fiyat seçilir, bunun üzerinde fiyat önerisi istenir. Bu artırma neticesinde en yüksek fiyat teklifinde bulunan alıcı bütün hisse senetlerini eğer satın almak istemezse, istediği miktarda senet kendisine verilir. Daha sonra ise ikinci en yüksek fiyatı teklif eden alıcının talebi karşılanır. Ayrıca teklif alma yoluyla da hisse senetlerinin satışı yapılabilir. Bu yöntemde hisse senetlerinin tamamı ve ya bir kısmı menkul kıymetler borsasında satılmayıp belli kesimlerden teklif alma yoluyla satışa sunulur.¹³

Direkt Satış Yöntemi: KİT’lerin bir kısım aktiflerinin, müesseselerin, tali faaliyet dallarının veya nisbeten küçük işletmelerinin satışında uygulanan bu yöntemde, satılacak aktifler veya işletmeler belli bir şirkete, birkaç şirkete veya konsorsiyuma pazarlık yoluyla devredilebilir. Bu yöntem nisbi olarak daha hızlı uygulanabilmesi ve değerlemenin daha hızlı yapılabilmesi gibi avantajlardan dolayı tercih edilebilir. Ancak bu yöntemin dezavantajları da bulunmaktadır. Satışta objektiflik ilkesinin suistimal edilmesi yani satışın yapılacağı şirket ya da konsorsiyumun belirlenmesinde sübjektif değerlendirme ihtimalini taşıması önemli bir dezavantajı teşkil etmektedir. Bu yöntemin diğer bir dezavantajı ise, hisse senedi satışı söz konusu olmadığı için, sermaye mülkiyetinin tabana yayılması, gelir dağılımının düzeltilmesi, tasarrufların hisse senetlerine kanalize edilmesiyle ekonomide atıl tasarrufların önlenmesi, tasarrufların verimli alanlara kanalize edilmesi ve sermaye piyasasının geliştirilmesi gibi özelleştirmeden beklenen amaçların gerçekleşmesini ihtiva etmemektedir¹⁴. Dolayısıyla devlet mal

¹³ TÜSİAD, **ÖZELLEŞTİRME, KİT’lerin Halka Satışında Başarı Koşulları**, Yayın No:TÜSİAD-T/86.5.88, İstanbul-1986, s.19.

¹⁴ TÜSİAD, a.g.r., s.20.

varlığının satışı ile sınırlı kalmaktadır. Bu durum ise kamuoyunun zaman zaman da olsa tepkisine neden olmaktadır.

Blok Satış Yöntemi: KİT'lerin mülkiyetinin bir kısmının ya da tamamının bir kişi veya firmaya tek seansta satılmasıdır. Gelişmemiş ve yeterli derinliğe sahip olmayan sermaye piyasası dolayısıyla blok satış yöntemi bir alternatifi oluşturmaktadır. Ayrıca, özelleştirilecek KİT'lerin belirli bir yatırımcı tipine satılması düşünülüyorsa blok satış yöntemine başvurulabilir. Ancak özelleştirme uygulamasının başarısı ve özelleştirme ile hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için kamuoyu desteğinin önemi düşünüldüğünde, blok satış yöntemiyle devlet malının bazı çevrelere devredildiği kanaatini oluşturmamak için, kamuoyu neden blok satış yönteminin uygulandığı ve satış işleminin hangi kriterlere göre gerçekleştirildiği hususunda aydınlatılmalıdır¹⁵. Bu meyânda blok satış uygulamaları belirli kriter ve standartlara bağlanmalıdır.

Kamu-Özel Sektör Ortaklığı: Bu yöntem tam bir özelleştirme yöntemi olmamakla birlikte, ortak olarak kurulacak şirketlerde özel sektör payının daha yüksek olması bu sistemi özelleştirmeye çok yaklaştırmaktadır. Bu yöntem çeşitli ülkelerde yaygın bir biçimde uygulanmakta ve iyi düzenlendiği takdirde kamu ve özel kesimin avantajlarını biraraya getirmektedir. Yeni yatırımların, özellikle büyük ölçekli ve riskli yatırımların kamu ile özel sektörün belli oranlarda ortak olduğu şirketlerce gerçekleştirilmesi ya da mevcut üretim ve hizmet birimlerinin özel sektöre açılmasıyla karma kuruluşların oluşması, bu yöntemin başlıca uygulama şeklini teşkil eder.

Bu yöntemin başarısı için kurulacak ortak kuruluşa devletin fazla müdahale etmemesi, kuruluşun yönetim ve mali açıdan bağımsız çalışmasının sağlanması zorunludur¹⁶.

Finansal Kiralama ve Yönetim Devri: Bu yöntemler belli bir mülkiyet devrini doğurmadığı için aslında özelleştirme yöntemi olarak düşünülmemelidir. Bununla birlikte bu yöntemler, özelleştirilmesi düşünülen KİT'lerin mali yapılarını iyileştirmek, serbest piyasa şartlarında çalışacak hale getirmek ve satışa hazır hale getirmek için uygulanmaktadır.

Verimsiz çalışan KİT'lerin verimli ve kârlı duruma geçmesi için kiraya verilmeleri olan kiralama yönteminin, özelleştirme ile farkını ortaya koyacak biçimdeki tanımını şu şekilde vermek mümkündür: "Finansal kiralama, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, üreticiden kiracı tarafından seçilip, kiralayan tarafından satın alınan malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir anlaşmadır.

¹⁵ Halil SARIASLAN-Cengiz EROL, a.g.e., 16-17.

¹⁶ TÜSİAD, a.g.r., s.21.

Kiralanan malın kullanımı belirli bir kira karşılığında, belirli bir süre için kiracıya bırakılmaktadır”¹⁷.

Yönetim devri ya da işletme sözleşmesi yöntemi adı da verilen bu yöntemde ise; KİT’lerin mülkiyeti devlette saklı tutulurken, yönetimleri özel sektöre devredilmektedir. Bu yöntemlerde, belirli sürelerle özel şirketlere kiralanan ya da yönetimleri devrolunan KİT’lerin, sözleşmelere konulacak ek bir madde ile belirli sürelerin sonunda söz konusu firmalar tarafından satın alınmaları da sağlanabilir. Eğer böyle bir mülkiyet devri söz konusu ise sözleşmede kâr, yatırım vb. konulardaki hükümlere ilaveten yönetime ödenecek ücret, kâr payı ve hisselerin devir şartları ve takvimi belirlenir. Bu yöntemin en önemli avantajı, mevcut özel sektör kaynaklarının asgari düzeyde kullanılmasını ve mevcut kaynakların yerine belli bir süre zarfında meydana gelecek ek kaynaklarla mülkiyetin devralınmasını sağlamasıdır¹⁸.

5. ÖZELLEŞTİRMENİN YASAL ÇERÇEVESİ

Türk ekonomisinin liberalize edilmesi ve serbest piyasa ekonomisi mekanizmalarının etkinleştirilmesi açısından 24 Ocak 1980 Kararları önemli bir kilometre taşı görünümündedir. Piyasa ekonomisi çerçevesinde devletin ekonomik anlamda küçültülmesi gayesiyle KİT’lerin özelleştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler de 1980 sonrası dönemde yapılmıştır. Özelleştirmeye yönelik yasal düzenlemelerden ilkini, 17.3.1984 tarihinde 18344 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 29.2.1984 tarih ve 2983 Sayılı “Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun” teşkil etmektedir. Kanunun amacı birinci maddesinde “istikrarlı ve güvenilir gelir verilmesi suretiyle tasarrufları teşvik ederek sağlanacak ek finansman kaynakları ile kamu yatırımlarını süratle gerçekleştirmek” olarak belirtilmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi için kamu işletmelerinin gelir ortaklığı senedi, hisse senedi çıkarma ve işletme hakkı devri imkânları da 2983 Sayılı Kanun’la getirilmiştir.

Aynı Kanunla, belirlenen amacı gerçekleştirmek için Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu oluşturulmuş ve bu Kurulun aldığı kararları uygulamak üzere Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kurulmuştur. Daha sonra 414 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi olmak üzere ikiye ayrılarak Kamu Ortaklığı İdaresi’nin görevleri belirlenmiştir. Bu görevler:

- Gelir ortaklığı senedi, hisse senedi çıkarılması ve işletme hakkı verilmesini sağlamak,

¹⁷ M.Hulki CEVİZOĞLU, *Türkiye’nin Gündemindeki Özelleştirme*, İlgı Yayıncılık Ltd. İstanbul – 1989, s.72.

¹⁸ TUSİAD, a.g.r., s.21-22.

- Çıkarılacak gelir ortaklığı senetleri ile hisse senetlerinin adedi, değeri ve bunlarla ilişkili hususları belirtmek,
- Tesislerin tüzel ve gerçek kişiler tarafından işletilmesine ilişkin şartları belirlemek,
- Gelir ortaklığı senedi geliri, satılacak altyapı tesislerinin tarife ve ücretlerini belirlemek,
- Gerektiğinde gelir ortaklığı senetleri ve hisse senetlerinin satın alınmasını ve tekrar satılmasını sağlamak,
- Devlet garantili ya da garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetlerin çıkarılmasını sağlamak.

2983 Sayılı Kanun çerçevesinde Bakanlar Kurulunca çıkarılan Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği'ne (13.9.1984 tarih, 18514 sayılı Resmi Gazete) göre: Bağlı ortaklık ve benzerlerinde kamu payları halka açılacak olanlar 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde Yüksek Planlama Kurulu'nca belirlenir ve daha sonra Türk Ticaret Kanunu esaslarına göre anonim şirket statüsüne getirilirler.

8.6.1984 tarihinde çıkarılan 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile KİT'leri İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak ikiye ayırmakta ve daha önce yasayla kurulması zorunlu olan girişimlerin Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulması ilkesi getirilmektedir. Böylece KİT'lerin kuruluşundaki yetki, "yasama" organından "yürütme" organına geçmektedir.

233 Sayılı KHK'nin 38. maddesine göre, teşebbüs, müessese, bağlı ortaklık, işletme birimlerinin ve iştiraklerinin tasfiye, devir, satış ve işletme haklarının devri kararının Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na ait olduğu hükme bağlanmıştır. Aynı madde de tasfiye, devir, satış ve işletme hakkının verilmesi işlemlerinin 2983 Sayılı Kanun'un öngördüğü esaslar çerçevesinde Kamu Ortaklığı Kurulu tarafından yürütüleceği hükme bağlanmıştır.

Merkez Bankası Kanunu, Bankalar Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun'da değişiklik yapan ve özelleştirme ile ilgili hükümler de getiren 28.5.1986 tarih ve 3291 Sayılı Kanun, 3.6.1986 tarihli 19126 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'da özelleştirme ile ilgili yetkiler şu şekilde belirtilmiştir; "Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesine Bakanlar Kurulu'nca, müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerinin özelleştirilmesine ise Yüksek Planlama Kurulu'nca karar verilir. Yüksek Planlama Kurulu ayrıca iştiraklerdeki kamu paylarının satışı ve devri konularında yetkilidir". Ancak Yüksek Planlama Kurulu'na verilen bazı yetkiler 10.4.1990 tarihinde çıkarılan 414 Sayılı KHK ile Kamu Ortaklığı İdaresi'ne verilmiştir. 3291 Sayılı Kanuna göre özelleştirilmesine karar verilen KİT'ler ve bağlı ortaklıklar doğrudan doğruya, müessese,

işletme ve işletme birimleri ise anonim şirket haline dönüştürüldükten sonra hiçbir işleme gerek kalmaksızın bağlı buldukları bakanlıkla ilişkisi kesilip Başbakanlığa bağlanmış sayılmaktadır. Bu kanuna göre, söz konusu kuruluşlar bedelsiz olarak Kamu Ortaklığı İdaresi'ne devredilmiş ve Türk Ticaret Kanunu ile Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili diğer kanunlardaki şartlar aranmadan anonim şirket biçimine dönüşmüş olacaklardır.

17.7.1991 tarih ve 437 Sayılı KHK ile daha önce 414 Sayılı KHK ile Kamu Ortaklığı İdaresi'ne verilen yetkiler, Yüksek Planlama Kurulu'na verilmiştir. Bu yetkiler daha sonra 20.12.1991 tarih ve 473 Sayılı KHK ile oluşturulan Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu'na verilmiştir. Ayrıca 473 Sayılı KHK'de, KİT'lerden özelleştirilmesi gerekli görülenler hakkında karar vermek de bu kurulun görevleri arasında sayılmıştır.

Özelleştirme gibi ekonomide yapısal değişikliklere yol açabilecek, gelir dağılımı, mülkiyet değişimi ve istihdam sorunu gibi toplumun bütün kesimlerini etkileyebilecek bir sürecin başlatılabilmesi çok sağlam temellere dayanan bir yasal düzenleme ile mümkündür. Ülkemizde mahkemelere intikal ettirilen ve neticede iptal edilen özelleştirme uygulamalarının nedeni ise sağlam yasal düzenlemelerin yapılmamış olmasıdır. Bunun üzerine çeşitli kesimlerin görüşleri alınarak kapsamlı bir yasal düzenleme çalışmasına başlanmıştır. Böylece, 24.11.1994 tarih ve 4046 Sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 27.11.1994 tarihli 22124 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlamak için kamu kurumlarının özelleştirilmelerine ilişkin esasları düzenlemek, lâfızının amaç olarak zikredildiği 4046 Sayılı Kanun; Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasına, görev ve yetkilerinin belirlenmesine ilişkin hükümleri, Özelleştirme Fonu'nun ve Kamu Ortaklığı Fonu'nun kurulmasına ve bu fon kaynakları ile kullanım alanlarının belirlenmesine ilişkin hükümleri, özelleştirme uygulamasına ilişkin hükümleri ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşlarda hizmet akdine dayalı olarak çalışanlardan, özelleştirme uygulamaları neticesinde işsiz kalabilecek olanlara mali ve sosyal haklar sağlanmasına ve söz konusu kuruluşlarda çalışan kamu personelinin özlük ve sosyal haklarına ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

4046 Sayılı Kanun'da özelleştirme uygulamalarına yönelik ilkeler şu şekilde belirtilmiştir:

- a) Doğabilecek istihdam azalmaları ile ilgili olarak mevcut kanunlarda ve / veya toplu iş sözleşmelerinde öngörülen tazminatlara ek olarak “İş Kaybı Tazminatı”nın verilmesi,
- b) Kuruluşların özelliklerine ve içinde buldukları şartlara göre özelleştirme yöntemlerinin belirlenmesi,

- c) Özelleştirme uygulamalarında elde edilecek gelirin genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması,
- d) Oluşabilecek tekelci bir yapının olumsuz etkilerinin önlenmesi,
- e) Mülkiyetin yaygınlığının yanı sıra, yönetim sorumluluk ve yetkilerini üstlenebilecek ortak grubunun temini,
- f) Özelleştirme uygulamaları çerçevesinde kamu bankalarının da öncelikle özelleştirilecek kuruluşlar arasına alınarak süratle özelleştirilmesinin sağlanması,
- g) Stratejik konularda devletin sahip olacağı imtiyazlı hisse oluşturulması,
- h) Tabii kaynakların, belli bir süre için sadece işletme hakkının verilmesi suretiyle özelleştirilmesi,
- i) Özelleştirme işlemlerinin değer saptaması da dahil aleniyet içinde yürütülmesi,
- j) Özelleştirme uygulamalarında, milli güvenlik ve kamu yararının gerektirdiği durumlar hariç, kamu kurum ve kuruluşları ile mahalli idarelere devir yapılmaması.

Ayrıca 4046 Sayılı Kanun'da belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda alınacak kararlarda öncelikler ile bunların tabi olacağı özelleştirme uygulamalarına ilişkin esas ve usuller kuruluşların nitelikleri ve ülke ekonomisinin gerektirdiği şartlar da dikkate alınarak Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca belirleneceği hükme bağlanmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- a) Bu Kanunun 1 inci maddesinde sayılan kuruluşların "özelleştirme kapsamına" alınmasına, özelleştirme kapsamına alınanlardan mevcut durumu itibarıyla özelleştirilebilir nitelikte olmayanların mali ve hukuki açıdan "özelleştirmeye hazırlanmasına", hazırlık işlemleri tamamlananların bu işlemlerin tamamlanmasından sonra, hazırlık işlemlerine gerek görülmeyenlerin ise doğrudan "özelleştirme programına" alınmasına karar vermek ve özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların özelleştirme işlemlerinin tamamlanması için süre tespit etmek,
- b) Özelleştirme kapsamına alınmış olan kuruluşlardan gerekli görülenlerin özelleştirme kapsamından çıkarılarak eski statülerine iade edilmesine ve/veya özelleştirme programına alınmış kuruluşlardan gerekli görülenlerin özelleştirmeye hazırlanmasına karar vermek,
- c) Kuruluşların; satış, kiralama, işletme hakkı devri, mülkiyetin gayri ayni hakların tesisi ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflar ile devredilmelerine ilişkin özelleştirme yöntemlerinden hangisi ile özelleştirileceğini belirlemek,

- d) Özelleştirme programına alınan kuruluşların “satış, kiralama, işletme hakkı devri, mülkiyetin gayri ayni hakların tesis ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflarla gerçek ve/veya özel hukuk tüzel kişilerine devredilmesi” yöntemleriyle Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen nihai devir işlemlerini onaylamak,
- e) Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlardan gerekli görülenlerin küçültülmesine, faaliyetlerin süreli veya süresiz olarak durdurulmasına, kapatılmasına veya tasfiyesine karar vermek,
- f) Yurt içinden ve / veya yurt dışından Özelleştirme Fonunun kullanım alanlarında yararlanmak üzere borç almaya ve bu amaçla Devlet garantili ve garantisiz iç ve dış tahviller ile gerekli görülen hallerde her türlü menkul kıymet ihracı ve diğer kıymetli evrakın düzenlenmesine karar vermek,
- g) Gerekli görülen hallerde, özelleştirme programındaki kuruluşların hisse senetleri ile bu kuruluşlara ait her türlü menkul kıymet ve diğer kıymetli evrakın satın alınması ve tekrar satılmasına karar vermek,
- h) Özelleştirme Fonu ve Özelleştirme İdaresinin gelir gider programlarını görüşerek onaylamak,
- i) Özelleştirme İdaresinin yıl içindeki uygulamaları ile gelecek yıl programlarını değerlendirerek varsa aksaklıkları giderecek tedbirleri almak,
- j) Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen işleri karara bağlamak.

Aynı Kanunda Özelleştirme İdaresi Başkanlığının görevleri ise şu şekilde belirtilmiştir:

- a) Kurul kararlarını uygulamak,
- b) Kurul tarafından verilen görev ve yetkilerle ilgili konularda karar vermek ve gerekli işlemleri yürütmek,
- c) Kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına veya özelleştirme kapsamına alınmış olan kuruluşların eski statülerine iade edilmesi veya özelleştirme programındaki kuruluşlardan gerekli görülenlerin özelleştirmeye hazırlanmasına karar verilmesi konusunda Kurula teklifte bulunmak,
- d) Kuruluşların özelleştirilmesine ilişkin her türlü işlemin yerine getirilmesi ile bunların özelleştirilmelerine hazırlık amacıyla yönlendirilmesini, faaliyetlerinin takip ve koordinasyonunu yürütmek,

- e) Özelleştirme programına alınan kuruluşlardan, anonim şirket statüsünde olmayanların anonim şirket haline dönüştürülüp dönüştürülmemelerine karar vermek,
- f) Özelleştirme programına alınan kuruluşlardan, anonim şirket statüsünde olan ve anonim şirket haline dönüştürülen kuruluşların sermayelerindeki kamu payı %50'nin altına düşünceye, diğerlerinde ise özelleştirme uygulamaları sonucu devredildikleri tarihe kadar bunların sermaye miktarını tespit etmek, kuruluş, birleşme veya bölünmelerinde gerekli düzenlemeleri yapmak, mal varlıkları ile hak ve yükümlülüklerine ilişkin esasları tespit etmek, hesapları ve faaliyetleri ile ilgili her türlü düzenlemeyi yapmak; bu işlemleri kolaylaştırıcı tedbir almak,
- g) Özelleştirme uygulamalarının gerektirdiği özelleştirme ile ilgili her türlü işlemi yürütmek,
- h) Kanuni sınırlamalar saklı kalmak kaydıyla, kuruluşların mali, idari ve hukuki yapıları ile ilgili olarak düzenlemeler yapmak,
- i) Özelleştirme programındaki kuruluşların; kaynak kullanımına, taşınmaz edinmelerine, kiralanmalarına ve bu taşınmazlar üzerinde sair akitler yoluyla tasarruf etmelerine, yurt içi ve yurt dışı borçlanmalarına, verimliliğin artırılması ilkesi gözönünde bulundurularak yapılacak personel alımı ve azaltılmasına, çalışma şartlarına, personelin yurt dışı geçici görevlendirilmelerine ilişkin talepler hakkında karar vermek,
- j) Kuruluşların yönetim kurulu başkanlığı ve üyelikleri ile denetim ve tasfiye kurulu üyelikleri ve genel müdürlükleri ile ait oldukları kuruluşlardan ayrı olarak özelleştirme programına alınan ve anonim şirkete dönüştürülmemelerine gerek görülmeyen müesseselerde, müessese müdürlükleri ve yönetim komitelerine, işletme ve işletme birimlerinde bunların müdürlüklerine yapılacak atamalar ve bu görevden alınma işlemlerine ilişkin olarak Başbakanlık teklifte bulunmak,
- k) Kurulca ihracına karar verilen her türlü menkul kıymet ile diğer kıymetli evrakın düzenlenmesine yönelik olarak bunların adedi, değeri ve ilgili diğer hususları tespit etmek,
- l) Kuruluşların sermayelerine aynı sermaye konulması hallerinde aynı sermayenin değerlendirilmesini yapmak ve yaptırmak,
- m) Özelleştirme Fonunu idare etmek,
- n) Hizmetlerin gerektirdiği her çeşit araştırma, proje işleri, reklam, tanıtım, halkla ilişkiler işlemleri ve mali denetim ile hukuki, teknik, idari ve mali değerlendirme işlemlerini yapmak ve/veya bu işlerin danışman görevlendirilmesi suretiyle yaptırılmasını temin etmek,

- o) Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara, özelleştirme uygulamalarının gerektirdiği hallerde borç vermek, kamu bankalarının uyguladığı en yüksek ticari faiz oranını aşmamak kaydıyla Özelleştirme Fonundan sağlanacak finansmana uygulanacak faiz oranlarını ve şartlarını belirlemek,
- p) Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen görevleri yapmak.

6. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRMEYE YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Özelleştirmenin yasal temelleri oluşturulurken aynı zamanda uygulamaya yönelik uluslararası düzeyde hazırlık çalışmaları da yapılmıştır. Özelleştirmeye yönelik hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere hükümet 15.3.1985 tarihinde iki Amerikan (Morgan Guaranty Trust Company of New York, The First Boston Corporation) ve beş İngiliz firmasından (Morgan Grenfell and Co. Ltd., J. Henry Schroder Wags And Co. Ltd., N. M. Rotschild And Sons Ltd., Lazard Brothers and Co. Ltd., Chase Manhattan Ltd.) teklif istemiş ve yapılan görüşmeler neticesinde Morgan Guaranty Trust Company of New York uygun bulunmuştur. Bu firma ile DPT arasında 11.12.1985 tarihinde anlaşma imzalanmış ve söz konusu firmaya bir özelleştirme ana planı (master plan) hazırlanmıştır¹⁹.

Morgan Guaranty Bank, Nisan 1986'da iki ara rapor, Mayıs 1986'da ise ana raporu hazırlayarak hükümete sunmuştur. Morgan Bank, hazırladığı ana planda 32 KİT'i "ekonomik yaşayabilirlik" ve "yatırım ihtiyaçları" kriterlerini dikkate alarak öncelik açısından sınıflandırmıştır. Söz konusu sınıflandırmada ya da öncelik sırasının belirlenmesinde sosyal ve stratejik faktörler de dikkate alınmıştır. "Ekonomik yaşayabilirlik" kriterine ağırlık verilen Master Plan'da, KİT'lerin devlet müdahalesi olmaksızın serbest rekabet piyasasında yaşayabilirlik kabiliyeti "ekonomik değerlilik" olarak adlandırılmıştır. Herhangi bir KİT'in ekonomik yaşayabilirliğini tesbit edebilmek için bu kuruluşların faaliyet gösterdiği sektörün yapısı, beklenen talep düzeyi, uluslararası rekabet imkânı ve mali performansları üzerinde durulmuştur²⁰.

Morgan Bank'ın hazırladığı özelleştirme Ana Plan'ında "öncelik" sıralaması şöyledir:

a) Birinci Öncelikli KİT'ler:

"Hükümet çalışmalarını bu şirketler üzerinde yoğunlaştırmalıdır. Biz, hükümetin bu şirketleri, büyük bir rehabilitasyon veya tamamıyla

¹⁹ Coşkun Can AKTAN, a.g.e., s.57.

²⁰ Coşkun Can AKTAN, "KİT'lerin Özelleştirilmesinde Öncelik (Priority) Sorunu", **Maliye Yazıları**, Sayı: 6, Nisan-Mayıs 1987, s.47.

kapatma olaylarının getirebileceği sosyal ve ekonomik maliyetlere gerek olmaksızın, özel yatırımcılara devredebilme olasılığının çok yüksek olduğuna inanmaktayız²¹.

I. Tamamen Satılabilecek Olanlar: Bu şirketler, kısa vadede mülkiyetlerinin özel sektöre tamamen transfer edilebilmesi için en çok ümit verenlerdir. Bu şirketler, yabancı yatırımcılara, Türk şirketlerine veya sermaye piyasasında satılabileceklerdir²². Bunlar: T.C. Turizm Bankası Turistik İşletmeleri(TURBAN), Türk Hava Yolları (THY), Uçak Servisi Anonim Şirketi (USAŞ)dır.

II. Çoğunluğu Satılabilir Olanlar:Bu şirketler, işletmelerinin önemli sayılabilecek bir kısmı kâr getirme potansiyelinin olmadığı doğu bölgelerinde olan, fakat satış için cazip adaylardır. Doğudaki tesisler için alternatifler kapatma, rehabilitasyon, batıdaki tesislerle birleştirme veya kamu sektöründe muhafaza edilmesidir.²³ Bunlar: Yem Sanayii T.A.Ş. (YEMSAN), Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Kurumu (ÇİTOSAN)dır.

III. Büyük Bölümleri Satılabilir Olanlar: Her ne kadar bu şirketleri saran mevzuatın satışı kolaylaştırmak üzere yeniden düzenlenmesi veya bazı reorganizasyonlar gerekse bile, bu şirketlerin varlıklarının büyük bölümleri satılabilir. Satışın derece ve zamanlaması hükümetin politik kararlarına bağlıdır²⁴. Bu şirketler: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), ETİBANK'dır.

b) İkinci Öncelikli KİT'ler:

“Bu kuruluşların çoğu potansiyel olarak satılabilir olmakla beraber, uzun süre alması ve bazı hallerde hükümete birinci öncelikli kuruluşların satışına oranla daha yüksek bir ekonomik ve sosyal maliyet getirmesi nedeniyle muhtemelen bu şirketlerin satışları daha zor olacaktır. Doğrudan satışları zor olacak bu kuruluşlar için kiralama yönetim sözleşmesi ve hizmetlerin ihalesi gibi diğer özelleştirme alternatiflerinin araştırılması gerekmektedir²⁵.”

IV. Bazı Kısımları Satılabilir Diğer Kısımları Rehabilitasyon veya Kapatma Gerektirenler: Bu şirketlerin ekonomik olmayan tesislerinin kapatılması veya rehabilite edilmesinin sosyal ve ekonomik maliyetleri, çoğunluğu satılabilir olan şirketlere oranla daha yüksek

²¹ The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 1, Haziran – 1986, s.4.

²² The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 2, Haziran – 1986, s.2.

²³ The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 2, Haziran – 1986, s.44.

²⁴ The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 2, Haziran – 1986, s.80.

²⁵ The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 3, Haziran – 1986, s.Giriş.

olacaktır. Bunlar: Sümerbank, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK)dur.

V. Yavaş Yavaş Satılabilecek Olanlar: Bu şirketler büyük yapıları ve yüksek sermaye paylarından dolayı muhtemelen bugün satılamayacakları, ancak sermaye piyasası büyüdükçe sermaye piyasasında birkaç yıl sürecek bir periyot boyunca satılabilecekleri ve iştiraklerinin çoğu bugün için belki satılabilir olduğu master planda belirtilmiştir. Bunlar: Posta, Telgraf ve Telefon (PTT), Türkiye Elektrik Kurumu(TEK)dur.

VI. Satılması Muhtemel Olanlar:İlk dört şirket büyük ölçüde devletin ihtiyacını karşıladığından (satışların %70 – 90'ı devlete yapılmakta) satış için cazip adaylar değildir. Eğer şirketlere uygun fiyat tesbit edilir veya uygun şartlarda, uzun vadeli alım anlaşmaları yapılırsa alıcı belki bulunabilir. Diğer alternatifler içinde yönetim sözleşmesi, hizmetlerin ihalesi, ortak girişim ve seçilen tesislerin satışları sayılabilir. Bu kategorideki şirketler şunlardır: Et ve Balık Kurumu (EBK), Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ), Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK), Türkiye Gemi Sanayii A.Ş. (TGS), Orman Ürünleri Sanayii Kurumu (ORÜS)dur.

VII. Devlet Desteği İle Satılabilecek Olanlar: Bu şirketlerin çoğu kısmen kuvvetli milletlerarası rekabet ve baskı altındaki dünya fiyatları sebebiyle ithal koruması veya diğer şekillerdeki devlet desteği olmaksızın başarılı olamayacak sanayilerin içinde yer almaktadır. Alıcılar bu korumanın devam edeceğine inanırlarsa talep olabilir. Yönetim sözleşmesi ve kiralama imkanları da araştırılmalıdır²⁶. Bu kuruluşlar şunlardır: Çay Kurumu Genel Müdürlüğü (ÇAY-KUR), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRK-ŞEKER), T. Selüloz ve Kağıt Fabrikaları (SEKA), Petkim Petrokimya A.Ş. (PETKİM), Türkiye Gübre Sanayii A.Ş. (TÜGSAŞ),Türkiye Demir Çelik İşletmeleri (TDCİ), Ağır Sanayi ve Otomotiv Kurumu (ASOK), Türkiye Taş Kömürü Kurumu (TTK)dur.

c) Üçüncü Öncelikli KİT'ler:

“Bunlar esas olarak özel yatırımcılar için cazip olmayacak kamu hizmeti şirketleridir. Bununla beraber, hizmetlerin alt sözleşmelerle yapılması yoluyla, kısmi olarak özelleştirilmeleri mümkün olabilir”²⁷. Bu kuruluşlar şunlardır:Devlet Malzeme Ofisi (DMO), Türkiye Deniz İşletmeleri (TDİ), Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), Toprak Mahsülleri Ofisi (TMO), Türkiye Ziraî Donatım Kurumu (TZDK), Türk Uçak Sanayii A.Ş. (TUSAŞ)dır.

The Morgan Bank'ın hazırlamış olduğu Master Planda yukarıda tasnifi yapılan 32 KİT'in özelleştirilmesi için en fizibil görünen özelleştirme yöntemleri de belirtilmiştir.

²⁶ The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 4, Haziran – 1986, s. Giriş.

²⁷ The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 5, Haziran – 1986, s. 1.

d) Tercih Edilecek Özelleştirme Yöntemleri:

	KATEGORİ							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Sahipliğin Transferi (Mülkiyet Devri)								
Tüm Şirket Satışı	■	■						
Mal Varlığının Çoğunun Satışı		■						
Tesis Mal Varlığının Satışı		■	■	■		■	■	
Bazı Öz Kaynakların Satışı			■		■			
Müesseselerdeki Öz Kaynakların Satışı			■					
Diğer Özelleştirme Alternatifleri								
Gelir Ortaklığı Senetleri			■					■
Tesislerin Uzun ve Kısa Dönem Kiralanması			■				■	■
Yönetim Sözleşmeleri					■	■	■	■
Hizmet Sözleşmeleri								■
Özel Alternatiflerin Teşviki					■	■	■	
Avantajların / Sınırlamaların Kaldırılması						■		

Kaynak : The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT'lerin Sınıflandırılması**, Cilt 1, Haziran 1986, s. 11.

Ayrıca, Morgan Bank'ın hazırladığı rapor haricinde; çimento, gübre, tekstil ve kağıt sektörlerindeki özelleştirme uygulamaları için çeşitli danışman firmalara raporlar hazırlanmıştır.

Ülkemizde 1984 yılında başlatılan özelleştirme programı çerçevesinde, ilk satış işlemi 1985 yılında gerçekleştirilmiştir. 1985 yılında Sümerbank Iğdır Pamuk Dokuma Tesisi 3.000.000.000 TL veya o günkü kurdan 6.703.162 ABD Doları karşılığında Aras Tekstil A.Ş.'ne satılmıştır. Bu satış işlemi, yarım kalmış bir kamu tesisinin özel sektöre devri olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde özelleştirme faaliyetleri 1986 yılından sonra belli bir ivme kazanmıştır. 1985-1998 yılları arasında yapılan özelleştirmelerin toplam tutarı 4.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı programı ile Deniz Nakliyat, Ankara Sigorta, Asil Çelik, POAŞ, TÜPRAŞ özelleştirmelerinde toplam hasıla 5,200 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir²⁸. 2001 yılının ilk aylarında özelleştirme uygulamasında durum şöyledir; THY'nın blok satış yöntemi ile özelleştirilmesinde son teklif verme tarihi 30 Mart 2001 tarihine kadar uzatılmış ancak ihale teklif

²⁸ <http://www.oib.gov.tr/2000/program.htm>, 29.05.2001.

gelmemesi nedeniyle iptal edilmiştir. Sümer Holding Çanakkale İşletmesi varlık satışı onay aşamasındadır. SEKA Dalaman İşletmesi varlık satışı sözleşmesi 22 Mart 2001 tarihinde imzalanmıştır. YERTEKS ihalesi alıcının yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle iptal edilmiş ve YERTEKS diğer 14 iştirak hissesi ile birlikte 12 Mart 2001 tarihli ÖYK Kararı ile Sümer Holding A.Ş.'ye devredilmiştir. TÛMOSAN sözleşmesi imza aşamasındadır. TDİ Marmaris Limanı'nın işletme hakkı devir sözleşmesi 26.01.2001 tarihinde imzalanmış ve üç limanın işletme hakkı devir anlaşması imza aşamasındadır. ORÛS Bolu İşletmesi varlık satışı sözleşmesi imza aşamasındadır. ETİ Elektrometalurji, ETİ Bakır ve ETİ Krom'da varlık satışı için çalışmalar sürmektedir. TÛPRAŞ ve POAŞ'da üçüncül ve ikincil halka arz için çalışmalar sürmektedir. 8.02.2001 tarihli ÖYK Kararı ile İSDEMİR'in ERDEMİR'e devredilmesi kararlaştırılmıştır²⁹. Ayrıca 21 Şubat 2001 krizini aşmak için uygulanan ekonomik programın stratejilerinde özelleştirme uygulamalarına hız verilmesinin gerekliliği beyan edilmiştir. Özelleştirme uygulaması ile ilgili stratejiler ise şöyledir³⁰: Türk Telekom'un özelleştirilme şansının artırılması için aşağıdakiler yapılacaktır;

- Türk Telekom'un %51'nin blok olarak, kalan hisselerinin halka arz yöntemi ve çalışanlarına satılması yoluyla tamamının özelleştirilmesine imkân sağlayacak yasal değişiklikler hızla yapılacaktır. Ayrıca, katma değerli hizmetlerin lisans devirlerine ilişkin deregülasyon çalışmaları hızlandırılacaktır.
- Türk Telekom Yönetim Kurulu'nun en öncelikli görevi şirketi özelleştirmeye hazırlamak olup, Yönetim Kurulu bu kapsamda ihale komisyonu ile yakın işbirliği içinde olacaktır.
- Üçüncü nesil mobil telefon (UMTS) lisansının satışına ilişkin hazırlık çalışmaları yapılacaktır.
- THY, TEKEL ve Şeker fabrikaları başta olmak üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın mevcut portföyünde bulunan kuruluşların özelleştirilmesi hızla tamamlanacaktır.
- Özelleştirme portföyüne alınacak yeni kuruluşların özelleştirmeye hazırlık çalışmaları Hazine Müsteşarlığı ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından müştereken yürütülecektir.
- Sivil Havacılık Kanunu'nda hemen değişiklik yapılarak Türk Hava Yolları iç hat uçuş fiyatlarını, ayrıca Hükümet onayına gerek kalmaksızın serbestçe belirleyebilecektir.

12.03.2002 tarihi itibarıyla gerçekleştirilen uygulamaların neticesi şöyledir: 1980'li yıllardan bugüne kadar Kardemir'de dahil olmak üzere 165 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 147 tanesinde hiç kamu payı kalmamıştır. Söz konusu 147

²⁹ <http://www.oib.gov.tr/2001program.htm>, 29.05.2001.

³⁰ www.hazine.gov.tr/program_stratejisi.htm, 15.03.2001.

kuruluş arasında yer alan ve üretim birimleri ile varlıklarının tamamının özelleştirilmesi sonucu işletmecilik faaliyeti kalmayan YEM Sanayii ve Süt Endüstrisi A.Ş. Kasım 1997'de ÇİTOSAN ve TESTAŞ Temmuz 1999'da Et ve Balık Ürünleri A.Ş. ile KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş. ise Aralık 1998'de Sümer Holding A.Ş. ile birleştirilmek ve ORÜS Orman Ürünleri A.Ş.'de kalan iki işletme SEKA'ya devredilmek suretiyle Mart 2000 tarihinde tasfiye edilmiştir. İSDEMİR 31 Ocak 2002 tarihinde ERDEMİR'e devredilmiştir. T. Zirai Donatım A.Ş. ile EBK Et ve Balık Ürünleri A.Ş. Şubat 2002'de Sümer Holding bünyesinde birleştirilmiş ve bu kuruluşların tüzel kişilikleri sona ermiştir. Blok satış, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda hisse senedi arzı ve varlık satışı biçiminde kısmen özelleştirme işlemi gerçekleştirilen diğer kuruluşlarda ise halen kamu payı bulunmaktadır.

Ayrıca özelleştirme kapsamında bulunan 24 kuruluşu ait bazı taşınmaz ve varlıklar, 4046 sayılı Kanun çerçevesinde çeşitli kamu kurumlarına bedelsiz olarak devredilmiştir.

5 Mart 2002 tarihi itibarıyla gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 2.3 katrilyon TL (7.5 milyar ABD \$)'dır.³¹

2002 yılı özelleştirme programı ise şu şekildedir: Yılın ilk çeyreğinde POAŞ halka arz yöntemiyle, ikinci çeyrekte TÜPRAŞ halka arz yöntemiyle ve SEKA varlık satışı, GERKONSAN blok satış yöntemiyle, üçüncü çeyrekte PETKİM %51'i blok satış yöntemiyle, TAKSAN, İGSAŞ, Ataköy Marina, DİTAŞ, Kütahya ETİ Gümüş blok satış yöntemiyle, Ataköy Otel, ETİ Elektrometalurji (özelleştirme yöntemleri belirtilmemiş), dördüncü çeyrekte ise, BOTAŞ (Eskişehir-Bursa Gaz Dağıtım) varlık satışı, TÜGSAŞ blok satış, Sümer Holding varlık satışı, TEKEL özelleştirme stratejisi belirlenmek üzere özelleştirilmeleri programlanmış ve bu özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi halinde 1,5 milyar \$ gelir elde edileceği düşünülmektedir.³²

SONUÇ

Özelleştirme gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi ülkemizin de gündeminde 1980'li yıllarda yer almıştır. Ancak özelleştirme uygulaması açısından ülkemizin yeterli mesafe katettiği söylenemez. Çünkü 1986 yılında hazırlanan Özelleştirme Master Plan'ında belirlenen öncelik sıralamasına göre; özelleştirmede birinci öncelikli KİT'ler içerisinde yer alan ve tamamen satılabilecek bir kuruluş olan Türk Hava Yolları (THY)'nin bugüne kadar özelleştirilememiş olması vb. sebeplerden dolayı Türk özelleştirme programında bir takım eksikliklerin ya da kararsızlıkların olduğu akla gelmektedir. Ancak 4046 Sayılı Kanun'un 1994 yılında çıkarılmasıyla

³¹ www.oib.gov.tr., 12.03.2002.

³² www.oib.gov.tr., 12.03.2002.

özelleştirme uygulamasıyla ilgili yasal düzenlemelerdeki eksikliklerin ve çelişkilerin giderilmiş olması özelleştirme ve sonucundaki hedeflemelerden vazgeçilmediğini de ortaya koymaktır. Öte yandan piyasa ekonomisini tesis etmek ve ya güçlendirmek anlamında özelleştirme uygulamasına duyulan ihtiyacın şiddetinin azaldığı söylenemezken, Şubat 2001’de ortaya çıkan ekonomik kriz sebebiyle daha da bozulan makro ekonomik büyüklüklerin istenilen ve kabul edilebilir bir seviyeye getirilebilmesi, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi bağlamında ülkemizin ihtiyaç duyduğu özelleştirme uygulamalarının zaman geçirilmeden gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak özelleştirme uygulamalarına mümkün olduğu ölçüde sosyal bir mahiyet kazandırmak gerekmektedir. Çünkü ülkemizin önemli ekonomik problemleri arasında yer alan ve her geçen gün derinleşen gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi ekonomik problemlerimizi çözümlemede özelleştirme uygulamasında yararlanabiliriz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. AKTAN, Coşkun Can, **Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul – 1992.
2. AKTAN, Coşkun Can, “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Öncelik (Priority) Sorunu”, **Maliye Yazıları**, Sayı: 6, Nisan-Mayıs 1987.
3. BUTLER, Stuart M., “Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi”, Çev.:Coşkun Can AKTAN, **Maliye Yazıları**, Sayı:23, Mart-Nisan 1990.
4. CEVİZOĞLU, M. Hulki, **Türkiye’nin Gündemindeki Özelleştirme**, İlgıYayıncılık Ltd., İstanbul – 1989.
5. CEYLAN, Ali – VERGİLİEL, Melek, **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:17, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa – 1989.
6. DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), 1997 Yılı Programı Destek Çalışmaları,Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler**.
7. EROĞLU, Ömer, “Türkiye’nin Özelleştirme Engellerini Aşabilme Kapasitesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:5, Haziran 2001.

8. KILIÇBAY, Ahmet, **Türkiye’de Piyasa Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3303, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No:509, İstanbul – 1985.
9. ONGUN, M. Tüba, “Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomik Performansları Üzerine” **Beşinci Ulusal İktisat Sempozyumu**, 21-22 Kasım 1997, **Anadolu’da Hızla Sanayileşen Kentler: Denizli Örneği**, İçinde, Edi.:Celal KÜÇÜKER, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını Ankara-1998.
10. ÖZMEN, Selahattin, **Türkiye’de ve Dünyada KİT’lerin Özelleştirilmesi**, Met / er Matbaası, İstanbul – 1987 .
11. Resmi Gazete, Tarih: 17.3.1984, Sayı: 18344.
12. Resmi Gazete, Tarih: 13.9.1984, Sayı:18514.
13. Resmi Gazete, Tarih: 3.6.1986, Sayı: 19126.
14. Resmi Gazete, Tarih: 27.11.1994, Sayı: 22124.
15. SARIASLAN, Halil – EROL, Cengiz, **Türkiye’de KİT’lerin Özelleştirilmesi Sorunu ve Sistematik Bir Yaklaşım Önerisi**, TOBB Yayınları, Ankara – 1993.
16. TAN, Turgut, “KİT’lerin Özelleştirilmesi ve Sorunları”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:1, Mart 1992.
17. T.C. Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, **Türkiye’de Özelleştirme 1992**.
18. The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT’lerin Sınıflandırılması**, Cilt 1, Haziran 1986.
19. The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT’lerin Sınıflandırılması**, Cilt 2, Haziran 1986.
20. The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT’lerin Sınıflandırılması**, Cilt 3, Haziran 1986.
21. The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT’lerin Sınıflandırılması**, Cilt 4, Haziran 1986.
22. The Morgan Bank, **Özelleştirme Ana Planı KİT’lerin Sınıflandırılması**, Cilt 5, Haziran 1986.

23. TÜSİAD, **ÖZELLEŞTİRME, KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları**, Yayın No:TÜSİAD-T/86.5.88, İstanbul-1986.
24. www.oib.gov.tr. 2000 program.htm. 29.5.2001.
25. www.oib.gov.tr. 2001 program.htm. 29.5.2001.
26. www.oib.gov.tr. 12.03.2002.